

Identifying the Harms of Religious Education in Order to Provide a Model of Enthusiastic Religiosity in Students

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Aboutaleb Awadzadeh¹

Ayatollah Karimi Baghmalek^{2*}

Sadegh Rezaei³

How to cite this article

Aboutaleb Awadzadeh, Ayatollah Karimi Baghmalek, Sadegh Rezaei, Identifying the Harms of Religious Education in Order to Provide a Model of Enthusiastic Religiosity in Students. *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2022:6(1); 44-55

1. PhD Student, Department of Philosophy of Education, Tehran Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Farhangian University, Ahvaz, Iran (Corresponding Author).

3. Assistant Professor, Department of Education, Amin University of Law Enforcement, Tehran, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: ayat191@gmail.com

Article History

Received: 2021/7/08

Accepted: 2021/09/13

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study was to identify the harms of religious education in order to provide a model of enthusiastic religiosity in high school students in the second year of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad provinces.

Materials and Methods: The method of the present study is applied in terms of purpose and in terms of nature in the category of mixed exploratory research, which in the first part, qualitatively and with the method of content analysis research; From the statistical population of teachers and education directors of the province, 18 people (by purposive sampling method) were selected and enthusiastically participated in the interview process and the construction of a model of religiosity. Validity in the qualitative part was satisfactory in terms of structural validity, external and internal validity, and its reliability was calculated by the method of reliability and the opinion of an external arbitrator. In the second part, a descriptive exploratory factor analysis was performed quantitatively and by research method. The statistical population of students was 320 people (using multi-stage cluster sampling method) and participated in the research process. The validity of this part was calculated as a formal validity from the perspective of 5 education experts and its reliability was calculated by Cronbach's alpha method / 78.

Findings: A total of 35 indicators were identified as harms of religious education among students. In the quantitative part, these indicators were classified into 6 main indicators including personal and emotional-personal characteristics, cultural characteristics, lack of planning, family and friends, disregard for the phenomenon of apostasy, and economic characteristics.

Conclusion: Most teachers and principals believe that insufficient attention is paid to adolescents and young people from religious education and a high percentage of them are exposed to distance from religious teachings and apostasy. The attention of the officials of the cultural institutions, the indifference and disregard of the society towards religion, the strictness of the parents in religious issues and the incorrect filling of their leisure time as the factors of apostasy among the youth were mentioned.

Keywords: Pathology, Religious Education, Apostasy, Eager Religiosity

شناسایی آسیب‌های تربیت دینی به منظور ارائه الگوی

دین‌پذیری مشتاقانه در دانش‌آموزان

ابوطالب عوض زاده^۱

دانشجوی دکتری، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

آیت اله کریمی باغملک^{۲*}

استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه فرهنگیان اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول).

صادق رضایی^۳

استادیار، گروه تعلیم و تربیت، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

چکیده

هدف: هدف تحقیق شناسایی آسیب‌های تربیت دینی به منظور ارائه الگوی دین‌پذیری مشتاقانه در دانش‌آموزان متوسطه دوره دوم استان کهگیلویه و بویراحمد است.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت در زمره تحقیقات آمیخته از نوع اکتشافی بوده که در بخش اول، به صورت کیفی و با روش پژوهش تحلیل مضمون؛ از جامعه آماری معلمان و مدیران آموزش و پرورش استان، ۱۸ نفر (با روش نمونه‌گیری هدفمند) انتخاب و در فرایند مصاحبه و ساخت الگوی دین‌پذیری مشتاقانه شرکت نمودند. روایی در بخش کیفی نیز به صورت اعتبار سازه، روایی بیرونی و درونی رضایت بخش بوده و پایایی آن با روش اطمینان‌پذیری و نظر داور خارجی محاسبه گردید. در بخش دوم، به صورت کمی و با روش پژوهش توصیفی از نوع تحلیل عاملی اکتشافی انجام گرفت. جامعه آماری دانش‌آموزان، ۳۲۰ نفر (با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای) انتخاب و در فرایند تحقیق شرکت نمودند. روایی این قسمت به صورت روایی صوری از دیدگاه ۵ نفر از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۸ محاسبه گردید.

یافته‌ها: در مجموع ۳۵ شاخص به عنوان آسیب‌های تربیت دینی در بین دانش‌آموزان شناسایی شد. در بخش کمی نیز این شاخص‌ها در قالب ۶ شاخص اصلی شامل ویژگی‌های شخصی و عاطفی-شخصی، ویژگی‌های فرهنگی، فقدان برنامه ریزی، خانواده و دوستان، بی‌توجهی به پدیده دین‌گریزی، ویژگی‌های اقتصادی دسته‌بندی شدند.

نتیجه‌گیری: اکثر معلمان و مدیران معتقدند که از تربیت دینی به نوجوانان و جوانان توجه کافی نشده است و درصد بالایی از آنان در معرض فاصله گرفتن از آموزه‌های دینی و دین‌گریزی هستند و درباره‌ی چرایی دیدگاه خود به مواردی چون: بی‌توجهی یا کم‌توجهی مسئولان نهادهای فرهنگی، بی‌تفاوتی و بهانه‌ندادن جامعه نسبت به مذهب، سخت‌گیری والدین در مسائل مذهبی و پر نکردن صحیح و متناسب اوقات فراغت آنان به عنوان عوامل دین‌گریزی در بین جوانان اشاره کردند.

واژه‌های کلیدی: آسیب‌شناسی، تربیت دینی، دین‌گریزی، دین‌پذیری مشتاقانه

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۲۲

* نویسنده مسئول: ayat191@gmail.com

مقدمه

هدف اصلی اسلام تربیت انسان است. مقدمه این تربیت شناخت انسان با تمام ویژگی‌های اوست که بدون آن تربیت ممکن نیست. مرحله جوانی دوره بسیار حساس در زندگی انسان محسوب می‌شود. در این زمان پایه‌های سعادت و خوشبختی خود را بنا می‌کند یا باعث تزلزل شخصیت و شقاوت خود می‌شود. اسلام در مجموع یک مکتب تربیتی است و هر چه در آن آمده است به نوعی با «انسان»، «تربیت» و «تزکیه» او سر و کار دارد (۱). تربیت همان کشاندن آدمی است به سوی ارزش‌های والای انسانی، چنان که آن ارزش‌ها را بفهمد، بپذیرد، دوست بدارد و به کار آورد. انسانی که به این مقام دست یابد، چه بسا به گزینش ارزش‌ها خواهد پرداخت و راهنما و تربیت‌کننده، خویش خواهد شد و این برترین معنای تربیت است که همانا رو کردن آزادانه و آگاهانه به ارزش‌ها، تربیت یعنی رو کردن به ارزش‌های حقیقی است و این چگونگی نه تنها درباره خود بلکه درباره جامعه و تکامل با انحطاط آن نیز درست است زیرا جامعه نیز تنها آنگاه در راه تکامل خواهد بود، که به ارزش‌های حقیقی رو کند، و هر گاه همتش سستی گیرد و از ارزش‌های راستین روی برتابد و دل‌بسته ارزش‌های دروغین شود به انحطاط می‌گراید (۲). غرض اصلی از تربیت در همه زمان‌ها، پرورش اخلاقی و ایفای نقش پرورش‌منش و کردار بوده است. لازمه این امر آشنایی با ارزش‌ها و هدایت یک نظام تربیتی از حیث مسائلی نظیر یا متغیر بودن ارزش‌های عینی یا ذهنی بودن آنها و بنابراین تابع کردن برنامه‌های آموزشی و فعالیت‌های فکری و پرورش دانش‌آموزان بر مبنای ارزش‌های معین، برای تشکیل کردار مطلوب انسانی در نزد آنهاست (۳). نظام تربیت دینی با در نظر گرفتن اهداف و محتوا بر اساس تربیت پرداخته و درصدد ارائه چشم‌اندازهای ارزشی و اخلاقی در سیر تربیت درآمده است. قداست مفاهیم ارزش‌های حاکم بر نظام تربیت دینی از نفس‌گزینش توسط خداوند ناشی می‌شود و آنچه موجب پایداری و ثبات اهداف تربیتی در تمام زمان‌ها و مکان‌ها شده این است که خداوند این اهداف را متناسب با ساختار وجودی آدمی برگزیده است. در مقوله شیوه‌ها و قالب‌های تربیتی نیز بحث ارزش داشتن ناظر به همین جنبه است. آنچه در حرکت انسان به عنوان موجودی دیندار و عاقل حائز اهمیت است بهره‌مندی از دو سلاح دین و عقل (علم) یعنی محتوا و روش با اهداف و قالب‌هاست (۴).

پیدایش آسیب‌های گوناگون در دین و دین‌داری موجب شده است تا دین آن‌چنان که باید نقش خود را ایفا نکند و دین‌داری آسیب‌دیده رفتار و عملکردهایی را به بار می‌آورد که هیچ نسبتی با دین ندارد، بنابراین تلقی درست از دین مطابق روح دین و اهداف و جهت‌گیری‌های آن و دین‌داری بر این اساس مهم‌ترین وجه رویکرد و دین‌داری است. در این مسیر، پیوسته رهنمائی به صورت آفات دین و دین‌داری ظهور کرده‌اند که شناخت آن‌ها و پرداختن به سلامت و بهداشت دین‌داری از مهم‌ترین آداب در چنین سیری است

داده نشده اند و اهداف یادگیری مناسب و محتوای آموزش مفید و کارآمد و روش های مؤثر یادهی و یادگیری تدوین نشده است (۹). شناخت نتایج دین‌گریزی و بحران های بی دینی در جوامع گوناگون به ویژه کشورهای غربی جوان را به ترتیب دینی مشتاق می کند و گامی نیکو برای دل سپاری به الگوهای توحیدی و تربیت الهی است. جوانان ما در زمینه بحران های مولود دین زدایی شناخت کافی ندارند و این امر آسیبی است که حرکت کاروان تربیت را آهسته و بی رمق می سازد اگر مشکلات ناشی از پشت پا زدن به دین و تربیت دینی که امروزه در غرب رو به فزونی است و فرهیختگان و دل سوزان پرشماری را در سرتا سر جهان به فریاد واداشته است به وجهی نیکو و مستند برای نسل نوآشکار شود، گامی عملی به سوی تربیت دینی سرعت می گیرد (۱۰).

پرداختن به آسیب شناسی دین و دینداری، پرداختن به وجوه گوناگون و مراتب مختلف ظهور عیب و نقص و خروج از وضع طبیعی و ساختار فطری دین و دینداری، با عنایت به شدت و ضعف های هر یک از امور است. گاهی سخن گفتن از آسیب شناسی دین و دینداری به معنای توجه به مشکل عدم رویکرد عمیق به دین و پرداختن به آسیب سطحی نگری و قشرگرایی در دین است. زیرا دینی که عمیق فهمیده نشود دچار ضعف و نقص است و باور دینی و دینداری فاقد هویت اصلی خود است. و زمانی پرداختن تحریف به مفاهیم دینی و دریافت نادرست آنهاست که در این صورت دین و دینداری از وضع طبیعی و صورت فطری خود خارج می گردد و گاهی توجه به علل ضعف باورها و رفتارهای دینی و ظهور سستی در بنیادهای اخلاقی و بی اهمیتی به ارزش های دینی است که هر یک از این نمودها بیانگر وجود آفت در اندیشه، معرفت و باور و ایمان دینی و نیز کردار و رفتار و سلوک دینی است و زمانی اسباب و علل و عوامل پیدایش بی اعتقادی، بی ایمانی و اباحی مذهبی و دین‌گریزی است. بحران های ناشی از آسیب دین و دینداری بسیار عمیق و گسترده است و می تواند به بحران های روحی و فکری، بحران های فرهنگی و اعتقادی، بحران های اجتماعی و سیاسی، شکسته شدن حریم های فردی و اجتماعی و بی هویت آدمی منجر می گردد. در سخنان گهربار امام علی (ع) چنین وارد شده است (مصیبت و آسیب به دین عظیم ترین مصیبت ها و آسیب هاست) (۵).

بررسی اهداف تعلیم و تربیت اسلامی نشان می دهد که مهم ترین نیازهای هر جامعه الهی تربیت دینی افراد متدینی است که با اتکاء به نیروی ایمان، اراده، تعقل و منطقی بیندیشد و به جای وابستگی استفاده از دستاوردهای اقتصادی و فرهنگی دیگران خود مولد دانش و فناوری برای زندگی مستقل در عصر ایمان باشد. اگر افراد جامعه زندگی خود را بر مدار دین و خدا باوری معنا کنند، سلامت و سعادت جامعه بر همه ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تضمین می شود. جامعه ای که دینی می اندیشد و دینی رفتار می کند جامعه ای است که می تواند خوشبختی و پیشرفت واقعی را در خود متجلی سازد. اهمیت و ضرورت درباره تربیت دینی و آسیب شناسی آن در حقیقت به جایگاه دین در زندگی بشر باز می گردد، زندگی معنا و اهمیت خود را در پرتو دین می یابد و انسان با پذیرش دین و اطاعت از تعالیم آن به عالی ترین کمالات می رسد. تأکید بر تربیت

(۵). اصطلاح آسیب شناسی تربیت دینی در معارف و تربیت اسلامی، یکی از مهمترین مباحث فلسفه دین به شمار می رود. شاید بتوان شهید مطهری (ره) را از پیشکسوتان معاصر و جزء اولین کسانی دانست که اصطلاح آسیب شناسی تربیت دینی را در حوزه اندیشه و تفکر دینی وارد نموده و در آثار خود به بررسی جوانب متعدد تحریفات دینی پرداخت. آسیب شناسی تربیت دینی شناخت آسیب ها و اشکالاتی که بر اعتقادات و باور دینی و آگاهی و معرفت دینی یا رفتار عملی در اندیشه و عملکرد جامعه دینی وارد می شود و یا ممکن است وارد شود. این آسیب ها می تواند عوامل و منشأهای گوناگون داشته باشد، ولی عموماً در دو بعد ظاهر می شود و بعد اول مربوط به عقاید و معرفت دین شناسان و یا مدعیان دین شناسی و بعد دیگر مربوط به رفتار دین داران و متظاهران به دین داری است (۶).

اسلام تنها مکتبی است که برخلاف مکاتب مادی و فرهنگ های غیرالهی به تناسب هدف والایی که فرا راه پیروان خود قرار داده، و به عرصه الگوهای جامع و کامل و روش نیز اقدام کرده است. الگوهایی که خط آنان صراط مستقیم، هدف آنان قرب به خداوند و وجود مقدسشان بالاترین نمونه انسان کامل و آئینه تمام نمای جمال حق باشد. آری الگوهایی که تجلی آیات الهی و منعکس کننده و جلوه دهنده قرآن یعنی اساسنامه اسلام واقعی است (۷). از مهمترین و رای ترین روش های تربیتی به ویژه در حوزه تربیت دینی روش استفاده از الگوها و اسوه ها و به تعبیری روش الگویی است. کارآمدی بالای این روش از آن روست که متربی با نمونه های عینی و مشهود آنچه مقصود و مطلوب است مواجهه داده می شود و به بازایی حال و قال و در عمل نه در گفتار و توصیه زبانی، آنچه را باید انجام دهد می بیند و می فهمد و به سبب جذابیت و کمال بالایی که در الگوها وجود دارد، در نظر متربی نوعی تلازم میان آن نحوه عمل و رفتار و این جذابیت و کمال حاصل می آید و این خود راه را برای تقلید و همانندسازی با رفتار الگوها فراهم می آورد، و به بیان دیگر موقعیت ارائه شده به متربی در روش الگویی به گونه است که مرتبی در پذیرش پیام تربیتی ذره ای تردید به خود روا نمی دارد و با اطمینان نفس، خود به صورت فعال در فرآیند تربیت پذیری گام می نهد. در تربیت دینی استفاده از روش الگوی بسیار حایز اهمیت است (۸).

در شرایط حاضر با اینکه در عرصه تربیت دینی تلاش های قابل توجه انجام یافته ولی عمق کافی ندارد و به آسیب پذیر بودن تعلیم و تربیت می افزاید. اگر ضعف رفتارهای دینی را در نوجوانان و جوانان مشاهده می کنیم، اگر در بین افراد جامعه مشاهده می کنیم که با دین و اعتقادات به طور فصلی و مقطعی ارتباط برقرار می کنند و یا در زمان گرفتاری و بلا به دین روی می آورند، اگر دیدگاه هایی را ملاحظه می کنیم که فردی کردن و محدود نمودن دین به امور اخلاقی صرف را تبلیغ می کنند و در یک کلام اگر اجرای دین به عنوان برنامه زندگی مشکل اساسی داریم، به این دلیل است که به طراحی و تولید برنامه های درسی در این عرصه حساس، سطحی، احساسی و کم عمق برخورد شده است. چون نیازها درست تشخیص

متدین به وجود آورده و تهدیدهای جدی برای نسل جوان محسوب می‌شود. این پدیده نامیوم مشکل امروز یا دیروز بشر نیست، بلکه سابقه دیرینه دارد و همواره جوامع بشری با آن دست‌به‌گریبان بوده‌اند. رحمان پور؛ میرشاه جعفری (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان آسیب‌های تربیت دینی و ارائه راهکارهای مناسب از دیدگاه صاحب‌نظران با رویکرد برنامه‌ریزی درسی، بیان کردند آسیب‌ها در سه محور فرهنگی، آموزشی و مذهبی- ایدئولوژیکی قابل بحث و بررسی است. تقوی‌راد (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان آسیب‌شناسی تربیت دینی با رویکرد دین‌گرایی و گرایش به عرفان‌های کاذب بیان کردند با بررسی مفهوم تربیت دینی و اهداف و آسیب‌های وارده بر آن، چهار حیطه از روابط انسان مورد پژوهش واقع گشته است که عبارت‌اند از اصلاح رابطه انسان با خدا، اصلاح رابطه انسان با خود، اصلاح رابطه انسان با جامعه، اصلاح رابطه انسان با طبیعت. معافی و اشرفی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان عوامل موثر بر دین‌پذیری و دین‌گرایی جوانان از دیدگاه جوانان نشان دادند که نوع تربیت خانواده‌ها، رابطه دوستان و همسالان، عملکرد افراد مذهبی، رسانه‌های گروهی و شناخت ارائه فردی، بر دین‌پذیری جوانان تأثیر دارد. در جامعه دانشجویی و دانش‌آموزی نیز بیشترین تأثیر را به ترتیب شناخت و آگاهی از دین، نوع تربیت خانواده، عملکرد مربیان و افراد مذهبی، رابطه دوستان و همسالان و رسانه‌های گروهی دارا می‌باشند.

همچنین سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای به عنوان آسیب‌شناسی تربیت دینی در عصر جهانی شدن و راهکارهای تعامل پویا با آن نشان دادند که عمده‌ترین راهکارهای تعامل پویا چالش‌های مذکور در حوزه تربیت دینی شامل کاربرد اثر تعلق و پرهیز از سطحی‌نگری، شناختی تمایلات و تمنیات فطری و پرهیز از افراد و تفریط، توجه به ارزش‌های عمیق انسانی، توجه به وحدت و یکپارچگی در بینش و منش، محوری و محبت و تقوای حضور و بهره‌گیری از عنصر زیبایی‌شناختی است. همچنین قاهیر (۲۰۱۵) در پژوهش خود، با عنوان تربیت دینی- اعتقادی مبتنی بر حل تعارض در آموزش عمومی گزارش داده است ایمان و اعتقادات مذهبی در جامعه اهمیت دامنه دار و تعمیق یافته دارد که با ریشه‌ای مذهبی پیوند داشته است. در ادیان مختلف این آموزه‌ها در سایه اعتقادات دینی حاکم بر جامعه صورت گرفته است. ورمیر (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان دین و زندگی خانوادگی می‌نویسد: رابطه بین دین و زندگی خانوادگی انکارناپذیر است. بسیاری از آموزه‌های دینی در خانواده توسط والدین شکل می‌گیرد که در نهایت به رفتارهای فردی و جمعی فرزندان می‌انجامد. اثربخشی والدین در آموزه‌های اعتقادی و دینی به عنوان یک متغیر مستقل مورد توجه پژوهشگران بوده، بخشی از عملکرد خانواده را تشکیل داده است. با توجه به نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در آموزش و پرورش کشورمان، بر تربیت دینی دانش‌آموزان تأکید زیادی می‌شود، اما این کوشش در تربیت دینی دانش‌آموزان با وجود برخی موفقیت‌ها، با دشواری‌های فراوان رو به روست. بررسی و تحلیل دشواری‌های تربیت دینی، در گروه شناخت منشأ آسیب‌هایی است که در تربیت دینی رخ داده است. شناخت آسیب‌های پیش روی تربیت دینی دانش

دینی و اخلاقی و تقویت آن در دانش‌آموزان از این جهت اهمیت دارد که آنها در آینده‌ای نه چندان دور مسئولیت اداره جامعه را برعهده خواهند گرفت و اگر این تربیت درست اتفاق بیفتد می‌توان امیدوار بود که آیندگان نیز در انتقال آن ارزش‌ها به نسل بعد موفق باشند. درونی کردن ارزش‌ها می‌تواند به این هدف بزرگ جامعه عمل پوشاند. مقصود از درونی کردن ارزش‌ها این است که جزئی از وجدان شخص شود و اهمیت درونی کردن ارزش‌های اسلامی در دانش‌آموزان این است که اگر این ارزش‌ها درونی نگردد تا مادامی که زور و اجبار وجود داشته باشد. دانش‌آموزان به صورت ظاهری نسبت به این ارزش‌ها اظهار وفاداری می‌کنند، اما هر وقت که احساس آزادی و اختیار کنند بی‌اعتقادی خود را نسبت به این ارزش‌ها نشان می‌دهند و این امر سبب ترویج روحیه، تملق، چاپلوسی، ظاهرسازی و نفاق در جامعه می‌شود.

نقش متولیان و دستگاه‌های فرهنگی در برنامه‌ریزی صحیح و اصولی و تقویت موانع دینی و عقیدتی جوانان و تربیت آنان بر اساس الگوها و معیارهای صحیح اسلامی نقش بسیار حیاتی در مقابله با دین‌گریزی جوانان دارد، و اهمیت این مسئله در مدارس و آموزش و پرورش بسیار جدی است. در آموزش و پرورش کشورمان در تربیت دینی دانش‌آموزان تأکید زیادی می‌شود اما این کوشش در تربیت دینی دانش‌آموزان با وجود برخی موفقیت‌ها با دشواری‌های فراوانی روبروست. بررسی و تحلیل دشواری‌های تربیت دینی در گروه شناخت منشأ آسیب‌هایی است که در تربیت دینی رخ داده است. برای بهبود تربیت دینی دانش‌آموزان باید همه موانع و آسیب‌های تربیت دینی که منجر به دین‌گریزی در دانش‌آموزان می‌شود مورد موشکافانه مورد بحث و بررسی قرار گیرد. در ادامه به چند مورد از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه اشاره می‌شود.

محمودی (۱۳۹۷) در تحقیقی تحت عنوان «آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم از نظر دبیران معارف اسلامی و مشاوران مدارس» نشان داد که به روز نبودن دانش دبیران معارف اسلامی و مربیان پرورشی، ناآشنایی برخی از معلمان و والدین دانش‌آموزان با خصوصیات دوره بلوغ، ناکافی بودن برنامه‌های پرورشی مدارس، تأثیر مخرب بیکاری فزاینده جوانان بر روحیه دینی دانش‌آموزان، وجود فقر در برخی از خانواده‌ها، الگوبرداری نامناسب برخی دانش‌آموزان از چهره‌های هنری و ورزشی، ناکافی بودن امکانات تفریحی ورزشی برای دانش‌آموزان، تأثیر منفی برنامه‌های ماهواره بر تربیت دینی دانش‌آموزان، استفاده نامناسب از فضای مجازی، پایین بودن برخی از خانواده‌ها به آداب و رسوم دینی، نامناسب بودن اخلاق و رفتار دینی برخی از معلمان، عدم توجه به محتوای درسی معارف اسلامی به نیازهای رشدی دانش‌آموزان، وجود اعتیاد در برخی از دانش‌آموزان، نمره محوری و تأکید بر حفظ مفاهیم از مهمترین چالش‌ها و موانع تربیت دینی در دوره متوسطه دوم است.

همچنین یزدانی (۱۳۹۵) در تحقیق خود با عنوان آسیب‌شناسی اجتماعی دین‌گرایی و گرایش جوانان به فرهنگ غرب بیان کردند پدیده «دین‌گرایی» یکی از مشکلات اساسی جوامع انسانی است که همواره دغدغه‌هایی را برای رهبران دینی، دین‌داران و خانواده‌ای

داری $\alpha = 0/05$ در نظر گرفته شد. در رویکرد کیفی نیز تحلیل داده‌ای کیفی گردآوری شده، در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام گرفت و بر اساس الگوی پارادایمی (شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط میانجی و راهبردها) داده‌ها ساماندهی و اعتباریابی شدند. در این تحقیق، اعتباریابی یافته‌ها بر اساس معیارهای ارائه شده برای اعتبارسنجی پژوهش‌های کیفی (اعتبار سازه (تأیید پذیری)، روایی بیرونی (انتقال‌پذیری)، روایی درونی (باورپذیری)، پایایی (اطمینان‌پذیری)) انجام گرفت.

یافته‌ها

در ابتدا به منظور دید کلی در مورد نمونه آماری مورد مطالعه برخی از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنان همچون (سن- جنس- تحصیلات) به صورت فراوانی و درصد گزارش شده است.

متغیر	سطح	فراوانی	درصد
جنسیت	دختر	۱۷۶	۵۵
	پسر	۱۴۶	۴۵
سن	۱۵ سال	۱۹۷	۶۲
	۱۶ سال	۸۴	۲۶
پایه تحصیلی	۱۷ و بالاتر	۳۹	۱۲
	دهم	۳۵	۶۳
	یازدهم	۸۵	۲۶
	دوازدهم	۳۵	۱۱

با مشاهده جدول ۱ مشخص می‌شود که از مجموع ۳۲۰ نفر اعضای نمونه ۱۷۶ نفر معادل ۵۵٪ از دانش‌آموزان دختر و ۱۴۶ نفر معادل ۴۵٪ از آنها پسر بوده‌اند. فراوانی نمونه بر حسب سن و پایه تحصیلی نیز در ادامه آن گزارش شده است. که بر اساس آن بیشترین فراوانی سن دانش‌آموزان ۱۵ سال بوده‌اند معادل ۱۹۷ نفر و بیشترین فراوانی پایه تحصیلی هم ۸۵ نفر مربوط به پایه یازدهم بوده است. در ادامه به منظور شناخت آسیب‌های تربیت دینی در دانش‌آموزان شاخص‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها در قالب ۳۵ شاخص کلی یا کد باز دسته‌بندی شدند. که نتایج این کدگذاری در جدول شماره ۲ به تفکیک هر شاخص مشخص شده است.

آموزان و بررسی منشأ پیدایش این آسیب‌ها، کمک می‌کند تا در جهت رفع آن‌ها برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری انجام شود و از برخورد سطحی با آنها پرهیز شود. از این، مسئله اصلی پژوهش حاضر آسیب‌شناسی تربیت دینی با رویکرد دین‌گرای و ارائه الگوی دین‌پذیری مشتاقانه در دانش‌آموزان متوسطه دوره دوم استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد. برای بهبود تربیت دینی دانش‌آموزان باید همه موانع و آسیب‌های تربیتی دینی که منجر به دین‌گریزی در دانش‌آموزان می‌شود موشکافانه مورد بحث و بررسی قرار گیرد از این رو سؤال اصلی پژوهش به این شکل است عوامل مؤثر در تربیت دینی دانش‌آموزان متوسطه دوره دوم با رویکرد دین‌گرای کدامند؟ و ضمن آسیب‌شناسی تربیت دینی با رویکرد دین‌گرای در دانش‌آموزان به ارائه الگوی دین‌پذیری مشتاقانه در این حوزه پرداخت؟

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر توصیفی از نوع آمیخته (کیفی- کمی) اکتشافی می‌باشد. جامعه آماری شامل کلیه معلمان و دانش‌آموزان متوسطه دوره دوم، آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد (۴۳۸ نفر)، در بخش کیفی با رویکرد انتخاب هدفمند و بر اساس اشباع نظری، تعداد ۱۸ نفر از معلمان به عنوان نمونه انتخاب شدند. در بخش کمی نیز که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان و با رویکرد نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای تعداد ۳۲۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب و به پرسشنامه‌های تحقیق پاسخ دادند. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی مصاحبه نیمه ساختار یافته بود. و در بخش کمی نیز با استفاده از شاخص‌های شناسایی شده در بخش کیفی یک پرسشنامه محقق ساخته در ۳۵ گویه مبنای گردآوری داده‌ها قرار گرفت. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها، با استفاده از اساتید رشته‌های مدیریت و فلسفه تعلیم و تربیت ارزیابی شد که در نهایت پس از تغییرات جزئی در بعضی از سوالات، تمامی ۳۵ گویه مورد پذیرش قرار گرفت. برای بررسی پایایی کلی و ابعاد هر یک از پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای کل پرسشنامه معادل ۰/۷۸ محاسبه شد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق از روش‌های آماری کمی و کیفی استفاده شده است؛ در آمار کمی روش‌های آمار توصیفی مانند جدول فراوانی و درصد و نمودار ستونی، میانگین و انحراف معیار و آمار استنباطی شامل آزمون تحلیل عاملی اکتشافی با استفاده از نرم افزار اس پی اس نسخه ۲۱ به کار برده شد و برای کلیه فرضیه‌ها سطح معنی

جدول ۲. شاخص های به دست آمده از مصاحبه ها

ردیف	شاخص	ردیف	شاخص
۱.	یکی از زمینه های بی انگیزه شدن جوانان از مذهب، احساس ناکارآمدی دین در زندگی آنان است	۱۹.	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب، سرخوردگی آنان از مذهب است.
۲.	فقدان برنامه مشخص برای زندگی موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۰.	عدم کارایی برنامه های پرورشی مدارس در اجرای برنامه های فرهنگی تربیتی
۳.	ناامیدی نسبت به آینده می تواند موجب دین گریزی در جوانان باشد.	۲۱.	رابطه با دوستان و همسالان ناباب موجب دین گریزی در جوانان می شود.
۴.	یکی از زمینه های مذهب گریزی پیروی از هوی و هوس است.	۲۲.	جنسیت پسران معمولاً عاملی در دین گریزی بیشتر آنان در خانواده است.
۵.	شرایط روحی- روانی نامطلوب موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۳.	سختگیری والدین در مسائل مذهبی یکی از زمینه های مذهب گریزی جوانان است.
۶.	گذشته و تجارب قبلی فرد می تواند زمینه دین گریزی را ایجاد کند.	۲۴.	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب بی تفاوتی و عدم توجه خانواده ها به مسائل مذهبی است.
۷.	درگیری با مشکلات زندگی موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۵.	وجود فرزندان بزرگ تر ناصالح در محیط خانه در دین گریزی جوانان نقش زیادی دارد.
۸.	رواج افراطی فرهنگ غربی در جوامع اسلامی به ویژه در نسل جوان، همواره موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۶.	محل سکونت و جو حاکم بر آن در دین گریزی جوانان نقش زیادی دارد.
۹.	القای ناتوانی دین در حل مشکلات، از شیوه هایی است که امروز به منظور ضربه زدن به باورهای دینی از آن استفاده می گردد.	۲۷.	ارائه تصویر ناصحیح و آمیخته با تحریف و خرافه از مذهب و عقاید مذهبی موجب دین گریزی در جوانان می شود.
۱۰.	بی اعتمادی به مسئولین و متولیان دینی موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۸.	جو خشک و مقدس مابانه در مدرسه و حضور دانش آموزان متملق در اتاق های فرهنگی موجب دین گریزی در جوانان می شود.
۱۱.	عدم انعکاس اخبار واقعی در رسانه ملی و تکیه بر اطلاعات فضای مجازی و بیگانه موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۲۹.	یکی از زمینه های دین گریزی در میان جوانان و سایر قشرهای جامعه بی توجهی یا کم توجهی مسئولان نهادهای فرهنگی کشور به جایگاه و ارزشهای دینی است.
۱۲.	وجود تضاد بین دین و تجدد موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۳۰.	تاکید بر مسائل سیاسی و حزبی به جای دین موجب دین گریزی در جوانان می شود.
۱۳.	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب ترکیب شعارهای سیاسی با شعائر دینی است.	۳۱.	عدم درک روحیه لطیف جوانان از سوی متصدیان امور دینی موجب دین گریزی در جوانان می شود.
۱۴.	یکی از زمینه های گریز جوانان از مذهب بی تفاوتی و بها ندادن جامعه نسبت به مذهب است.	۳۲.	فقر و مشکلات اقتصادی در خانواده موجب فاصله گرفتن از دین می شود.
۱۵.	ناتوانی در برابر شبهات و سوالات دینی جوانان موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۳۳.	بیکاری فزاینده در بین جوانان یکی از زمینه های مذهب گریزی جوانان است.
۱۶.	عدم صلاحیت بعضی از معلمان و مربیان موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۳۴.	رفاه و آسایش بیش از حد لازم در زندگی یکی از زمینه های مذهب گریزی جوانان است
۱۷.	عدم استفاده از پتانسیل سایر دبیران در انجام برنامه های فرهنگی تربیتی موجب دین گریزی در جوانان می شود.	۳۵.	شکاف مالی بین طبقات مختلف جامعه یکی از زمینه های مذهب گریزی جوانان است.
۱۸.	رها شدن جوانان بدون چتر حمایتی در جامعه موجب شکاف آنان با آموزه های دینی می شود.		

پس از شناسایی شاخص های آسیب های تربیت دینی در دانش آموزان به منظور به دست آوردن ساختاری با معنا و عامل های اساسی از بارهای عاملی، فاکتورهای استخراج شده بر پایه روش های متداول و با استفاده از چرخش متمایل، استفاد شد و پس از چندین بار اجرای

فصلنامه علمی-پژوهشی سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت

جدول ۳. مقادیر ارزش ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تراکمی عوامل شش گانه

فاکتور	ارزش ویژه	درصد واریانس
۱	۱۶.۳۶۰	۴۶.۷۴۲
۲	۴.۵۱۴	۱۲.۸۹۸
۳	۴.۳۴۲	۱۲.۴۰۵
۴	۳.۴۹۴	۹.۹۸۲
۵	۱.۷۳۶	۴.۹۶۰
۶	۱.۴۲۳	۴.۰۶۶

تحلیل عاملی و استخراج فاکتور های متعدد و مقایسه فاکتور های استخراج شده با ساختار نظری مقیاس و مبانی نظری موجود و نیز در نظر گرفتن مفروضه های تحلیل عاملی که در بالا به آنها اشاره شد تصمیم گرفته شد که تعداد ۶ فاکتور با روش ابلیمین مستقیم استخراج شود. مشخصه‌های آماری اولیه که در اجرای تحلیل مولفه های اصلی (یا روش PC) بدست آمده و در جدول (۳) ارائه شده است. چنانکه در این جدول دیده می شود درصد پوشش واریانس مشترک بین متغیرها برای این ۶ فاکتور بر روی هم ۹۱/۰۵ درصد کل واریانس متغیرها را تبیین می کند. در این میان فاکتور یکم با ارزش ویژه ۱۶/۳۶ در حدود ۴۶/۷۲ درصد واریانس کل را تبیین می کند.

در ادامه میزان اشتراک مواد ۳۵ ماده ی که با اجرای تحلیل مولفه های اصلی با روش PC به دست آمده در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. میزان اشتراک مواد مجموعه ۳۵ ماده ی با روش PC

میزان اشتراک	مؤلفه	میزان اشتراک	مؤلفه	میزان اشتراک	مؤلفه
.۶۳۱	۲۵	.۷۸۰	۱۳	.۷۴۶	۱
.۹۵۶	۲۶	.۴۴۲	۱۴	.۷۹۶	۲
.۷۸۶	۲۷	.۸۵۲	۱۵	.۶۵۱	۳
.۹۲۱	۲۸	.۶۶۰	۱۶	.۸۵۲	۴
.۸۹۶	۲۹	.۷۸۶	۱۷	.۷۸۰	۵
.۶۶۰	۳۰	.۷۲۸	۱۸	.۵۴۲	۶
.۸۵۲	۳۱	.۸۹۶	۱۹	.۸۶۴	۷
.۷۸۰	۳۲	.۷۵۶	۲۰	.۸۶۲	۸
.۶۴۲	۳۳	.۶۱۱	۲۱	.۹۰۸	۹
.۶۷۱	۳۴	.۵۶۱	۲۲	.۸۷۶	۱۰
.۵۱۱	۳۵	.۷۵۶	۲۳	.۹۱۱	۱۱
		.۹۲۱	۲۴	.۸۵۲	۱۲

منظور دسته بندی شاخص های به دست آمده ، به ماتریس چرخش یافته استناد می شود. که در قالب ۶ عامل بر اساس ارزش ویژه و واریانس تبیین شده دسته بندی شدند.

چنانکه در جدول فوق نشان داده شده است، کمترین میزان اشتراک برابر با ۰/۴۴ و متعلق به ماده ۱۴ است. بیشترین میزان اشتراک نیز برابر با ۰/۹۲ و به متعلق به ماده ۲۸ می باشد. در ادامه به

جدول ۵. ماتریس مولفه های چرخش یافته

تعداد عامل ها						
۶	۵	۴	۳	۲	۱	
					.۹۳۳	۱۴
					.۹۲۸	۰۶
					.۸۷۶	۰۳
					.۸۷۴	۱۹
					.۸۶۶	۱۱
					.۸۴۰	۰۸
					.۸۳۳	۱۶
					.۵۸۰	۰۷

					۰.۵۶۵	۱۵
				۰.۹۶۰		۰۵
				۰.۹۵۶		۱۳
				۰.۹۲۶		۱۰
				۰.۹۱۰		۰۲
				۰.۹۰۴		۱۸
			۰.۹۰۹			۱۷
			۰.۹۰۶			۰۹
			۰.۹۰۱			۰۱
			۰.۸۴۸			۱۲
			۰.۷۵۲			۰۴
			۰.۶۳۱			۲۰
		۰.۹۱۳				۲۶
		۰.۸۷۵				۳۴
		۰.۷۶۹				۲۸
		۰.۶۰۱				۲۷
		۰.۵۹۲				۲۳
		۰.۵۸۳				۳۱
	۰.۷۲۶					۲۱
	۰.۷۲۵					۲۹
	۰.۷۱۶					۲۴
	۰.۷۰۲					۳۲
						۳۵
۰.۹۱۴						۲۵
۰.۹۱۳						۳۳
۰.۷۵۷						۲۲
۰.۷۴۶						۳۰

عوامل استخراج شده، نیز اشتراکات بین عامل ها این عوامل به صورت زیر نام گذاری شدند.

جهت نام گذاری عوامل استخراج شده پس از مقایسه فاکتور های استخراج شده با ساختار نظری مقیاس و مبانی نظری موجود و نیز در نظر گرفتن مفروضه های تحلیل عاملی و محتوای هر یک از

جدول ۶. عوامل و ماده های استخراج شده نهایی در پرسش نامه ۳۵ ماده ای

عامل	ردیف	ماده
ویژگی های شخصی و عاطفی	۱	یکی از زمینه های بی انگیزه شدن جوانان از مذهب، احساس ناکارآمدی دین در زندگی آنان است
	۲	فقدان برنامه مشخص برای زندگی موجب دین گریزی در جوانان می شود.
	۳	ناامیدی نسبت به آینده می تواند موجب دین گریزی در جوانان باشد.
	۴	یکی از زمینه های مذهب گریزی پیروی از هوی و هوس است.
	۵	شرایط روحی- روانی نامطلوب موجب دین گریزی در جوانان می شود.
	۶	گذشته و تجارب قبلی فرد می تواند زمینه دین گریزی را ایجاد کند.
	۷	درگیری با مشکلات زندگی موجب دین گریزی در جوانان می شود.
ویژگی های فرهنگی-اجتماعی	۱	رواج افراطی فرهنگ غربی در جوامع اسلامی به ویژه در نسل جوان، همواره موجب دین گریزی در جوانان می شود.

۲	القای ناتوانی دین در حل مشکلات، از شیوه‌هایی است که امروز به منظور ضربه زدن به باورهای دینی از آن استفاده می‌گردد.	
۳	بی‌اعتمادی به مسئولین و متولیان دینی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۴	عدم انعکاس اخبار واقعی در رسانه ملی و تکیه بر اطلاعات فضای مجازی و بیگانه‌سازی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۵	وجود تضاد بین دین و تجدد موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۶	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب ترکیب شعارهای سیاسی با شعارهای دینی است.	
۷	یکی از زمینه‌های گریز جوانان از مذهب بی‌تفاوتی و بها ندادن جامعه نسبت به مذهب است.	
۱	ناتوانی در برابر شبهات و سوالات دینی جوانان موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۲	عدم صلاحیت بعضی از معلمان و مربیان موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۳	عدم استفاده از پتانسیل سایر دبیران در انجام برنامه‌های فرهنگی تربیتی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	فقدان برنامه ریزی مناسب در حوزه مسائل دینی
۴	رها شدن جوانان بدون چتر حمایتی در جامعه موجب شکاف آنان با آموزه‌های دینی می‌شود.	
۵	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب، سرخوردگی آنان از مذهب است.	
۶	عدم کارایی برنامه‌های پرورشی مدارس در اجرای برنامه‌های فرهنگی تربیتی	
۱	رابطه با دوستان و همسالان ناباب موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۲	جنسیت پسران معمولاً عاملی در دین‌گریزی بیشتر آنان در خانواده است.	
۳	سختگیری والدین در مسائل مذهبی یکی از زمینه‌های مذهب‌گریزی جوانان است.	
۴	یکی از عوامل گریز جوانان از مذهب بی‌تفاوتی و عدم توجه خانواده‌ها به مسائل مذهبی است.	خانواده و دوستان
۵	وجود فرزندان بزرگ‌تر ناصالح در محیط خانه در دین‌گریزی جوانان نقش زیادی دارد.	
۶	محل سکونت و جو حاکم بر آن در دین‌گریزی جوانان نقش زیادی دارد.	
۱	ارائه تصویر ناصحیح و آمیخته با تحریف و خرافه از مذهب و عقاید مذهبی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۲	جو خشک و مقدس‌مابانه در مدرسه و حضور دانش‌آموزان متملق در اتاق‌های فرهنگی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	بی‌توجهی به پدیده دین‌گریزی و سخت‌گیری‌های بی‌مورد
۳	یکی از زمینه‌های دین‌گریزی در میان جوانان و سایر قشرهای جامعه بی‌توجهی یا کم‌توجهی مسئولان نهادهای فرهنگی کشور به جایگاه و ارزشهای دینی است.	
۴	تأکید بر مسائل سیاسی و حزبی به جای دین موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۵	عدم درک روحیه لطیف جوانان از سوی متصدیان امور دینی موجب دین‌گریزی در جوانان می‌شود.	
۱	فقر و مشکلات اقتصادی در خانواده موجب فاصله گرفتن از دین می‌شود.	
۲	بیکاری فزاینده در بین جوانان یکی از زمینه‌های مذهب‌گریزی جوانان است.	ویژگی‌های اقتصادی
۳	رفاه و آسایش بیش از حد لازم در زندگی یکی از زمینه‌های مذهب‌گریزی جوانان است.	
۴	شکاف مالی بین طبقات مختلف جامعه یکی از زمینه‌های مذهب‌گریزی جوانان است.	

آلفای کروناخ مربوط به هر یک در جدول شماره ۸ گزارش شده است.

در ادامه به منظور شناخت بیشتر عامل‌های به دست آمده و وضعیت توصیفی آنها، همبستگی بین این عوامل و نیز شاخص‌های توصیفی و

جدول ۷. شاخص های توصیفی و ضرایب همبستگی خرده مقیاس های آسیب شناسی تربیت دینی با رویکرد دین گریزی

متغیرها	ویژگی های شخصی	ویژگی های فرهنگی	فقدان برنامه ریزی	خانواده و دوستان	بی توجهی به پدیده دین گریزی	ویژگی های اقتصادی	میانگین	انحراف استاندارد	آفای کرونباخ
ویژگی های شخصی و عاطفی شخصی	۱						۱/۶۱	۰/۸۱	۰/۸۲
ویژگی های فرهنگی	-۰/۰۲	۱					۲/۹۱	۰/۶۱	۰/۷۲
فقدان برنامه ریزی	**۰/۱۹	-۰/۰۳	۱				۱/۶۱	۱/۱۲	۰/۷۳
خانواده و دوستان	-۰/۰۶	**۰/۳۹	-	۱			۲/۷۱	۰/۹۱	۰/۷۱
بی توجهی به پدیده دین گریزی	**۰/۵۴	۰/۰۷	۰/۰۰	-۰/۰۱	۱		۱/۹۱	۰/۷۹	۰/۶۵
ویژگی های اقتصادی	۰/۰۳	**۰/۲۸	**۰/۱۸	**۰/۲۷	۰/۰۳	۱	۲/۷۱	۰/۷۱	۰/۴۸

قرار گرفته و در این فصل به بحث و نتیجه گیری درباره آن پرداخته می شود.

در رابطه با این موضوع که معلمان و مدیران دوره متوسطه نسبت به آسیب های تربیت دینی و دین گریزی در دانش آموزان چه دیدگاهی دارند، بر اساس پاسخ های داده شده اکثر معلمان و مدیران معتقدند که از تربیت دینی به نوجوانان و جوانان توجه کافی نشده است و درصد بالایی از آنان در معرض فاصله گرفتن از آموزه های دینی و دین گریزی هستند و درباره ی چرایی دیدگاه خود به مواردی چون: بی توجهی یا کم توجهی مسئولان نهادهای فرهنگی، بی تفاوتی و بها ندادن جامعه نسبت به مذهب، سختگیری والدین در مسائل مذهبی و پر نکردن صحیح و متناسب اوقات فراغت آنان به عنوان عوامل دین گریزی در بین جوانان اشاره کردند. در این راستا، چراغ چشم (۳۸۶)، تربیت دینی مبتنی بر الزام و اجبار و بی توجهی به عواطف را به عنوان آسیب اصلی در الگوی دین پذیری می داند و کربمی (۱۳۷۴)، بین معرفت دینی (حس مذهبی) و دانش دینی تفاوت قائل می شود. و معتقد است که تراکم اطلاعات و اندوخته های حفظی و صورت دانش دینی اصلی ترین آسیب مطرح شده در این حوزه است. بیشتر موارد ذکر شده در پاسخ به سوال فوق قبلا در تحقیقات انجام شده به وسیله حاجی ده آبادی (۱۳۸۰)، قایمی مقدم (۱۳۸۵)، شمشیری و نوزری (۱۳۹۰) و محمودی (۱۳۹۷) نیز نشان داده شده است.

نکته مهمی که از بررسی نتایج این عوامل به دست می آید، وجود تغییراتی است که در مقایسه با پژوهش های گذشته در آن دیده می شود؛ علاوه بر آن در مقایسه با دیدگاه معلمان و مدیران نیز تفاوت های زیادی وجود دارد. دانش آموزان شرکت کننده در این مطالعه علاوه بر مقصر دانستن نقش عوامل خارجی از جمله مسائل و

با توجه به نتایج جدول فوق بیشترین مقدار همبستگی بین بی توجهی به پدیده دین گریزی و ویژگی های شخصیتی (۰/۵۴) وجود دارد. میانگین ویژگی های فرهنگی بیشتر از سایر شاخص ها می باشد (۲/۹۱). نتایج همچنین نشان می دهد که مقیاس آسیب شناسی تربیت دینی با رویکرد دین گریزی از همسانی درونی مناسبی برخوردار است. در مجموع می توان نتیجه گرفت که مقیاس آسیب شناسی تربیت دینی با رویکرد دین گریزی از پایایی مطلوبی برخوردار است.

نتیجه گیری

تربیت دینی یکی از مهمترین جنبه های مهم تربیت به شمار می رود و به لحاظ اینکه دارای مؤلفه های اعتقادی، الزامی، تجربه درونی و عمل است بر تمام شئون زندگی آدمی تأثیر گسترده ای دارد، با وجود این این نوع از تربیت چه در حالت رسمی و چه در حالت غیررسمی خود، آسیب هایی دارد که همواره آن را با چالش رو به رو کرده است. هدف پژوهش حاضر شناسایی دین گریزی دانش آموزان دانش آموزان دوره متوسطه بوده و روش پژوهش حاضر، از لحاظ هدف کاربردی و با توجه به نوع سؤال های تدوین شده از نوع پژوهش های آمیخته اکتشافی با تأکید بر بخش کیفی می باشد. بدین منظور از جامعه آماری پژوهش که شامل کلیه دانش آموزان، معلمان و مدیران متوسطه دوره دوم، آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد بود، تعداد ۳۲۰ نفر دانش آموز به صورت نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شدند؛ تعداد ۱۸ نفر از معلمان و مدیران نیز به صورت نمونه گیری هدفمند، در فرایند پژوهش شرکت نمودند. اطلاعات به دست آمده در دو بخش دانش آموزان و معلمان و مدیران به کمک روش های آماری مورد تجزیه و تحلیل

- والدین گرامی به عنوان الگو، در محیط خانواده نسبت به اجرای فرایض دینی اهتمام بیشتری داشته باشند.
- در انتخاب محل تحصیل، محل سکونت و دوستان شایسته و پایبند به مسائل دینی فرزندان خود را همراهی نمایند.
- از سخت گیری های غیر ضروری و تحمیل خواسته های درونی به فرزندان خود اجتناب نمایند.
- با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش، یکی از اولویت های نظام آموزشی کشور باید تمرکز بر پدیده دین گریزی و توجه به آن در سطوح و ابعاد مختلف باشد.
- پیشنهاد می شود که مسئولان و برنامه ریزان امور فرهنگی نسبت به طراحی و اجرای برنامه ای جامع جهت معرفی ابعاد مختلف دین از طریق رسانه های گروهی و سایر امکانات موجود اقدام نمایند.
- با توجه به اینکه یکی از عوامل دین گریزی جوانان ناتوانی متولیان دینی در برابر شبهات و سوالات دینی آنان بوده است، پیشنهاد می شود که در سراسر کشور دوره ها و آموزش های لازم جهت توانمند سازی این عزیزان برگزار شود.
- شبکه های صدا و سیما و رسانه ملی نسبت به انعکاس اخبار و اطلاعات درست و به موقع زمینه اعتماد سازی جوانان را فراهم نمایند.

References

1. Salehizadeh, Mohammad Esmail and Mohammadi, Ruhollah (2015) Pathology of religious education of youth in matters of worship from the perspective of verses and hadiths, two quarterly educational trainings in Quran and Hadith, Ilam University, No. 1
2. Naqibzadeh, Mir Abdolhossein (2012) A Look at the Philosophy of Education, Tehran: Golshan Publishing
3. Nolreh, GF (1397) Introduction to the Philosophy of Education, translated by Fereydoun or Bazargan Dilamghani, Tehran: Samat Publications
4. Araf, Alireza (2016) The goals of education from the perspective of Islam, Tehran, Samat Publications
5. Delshad Tehrani, Mostafa (1395). Pathology of religion and religiosity in Nahj al-Balagheh, Tehran: Darya Publications, fourth edition
6. Khosrow Panah Dezfuli (Abdolhossein) (2007). The pathology of the religious community, Qom: Maaref Publishing

موضوعات فرهنگی و تهاجم فرهنگی از بیرون از کشور، بیشتر علل دین گریزی را در سیاست های کلی و جزئی حاکم دانسته و به روشنی عدم اعتماد خود را از مسئولان و متولیان امور دینی ابراز نموده اند و حتی پار را فراتر نهاده و علل دین گریزی خود را در "تاکید بر مسائل سیاسی و حزبی به جای دین" و شعارهای سیاسی که با مقاصد مختلفی دنبال می شود دانسته اند. در دیدگاه آنان عواملی وجود دارد که نشان دهنده احساس نا ائمنی و رها شدن بدون چتر حمایتی در جامعه می باشد و مشکلاتی چون "سرخوردگی از مذهب" به عنوان نکاتی قابل تامل از سوی آنان مطرح شده است. در دیدگاه دانش آموزان تأکید بیشتری بر موضوعاتی چون بی توجهی به جوانان و عدم پاسخگویی به نیاز های آنان از سوی عوامل بیرونی شده است و در عوامل استخراج شده از تحلیل عوامل اکتشافی این نکات را به خوبی نشان می دهد. به عنوان مثال در عامل دوم به مسائل فرهنگی و اجتماعی (سر درگمی در برابر مکاتبات متضاد بشری) به عنوان علل دین گریزی مطرح شده است؛ در عامل سوم موضوعاتی چون عدم برنامه ریزی درست و کامل در حوزه مسائل دینی دیده می شود؛ در عامل چهارم موضوعاتی چون خانواده، محیط و دوستان قرار دارد و در عامل پنجم و ششم هم مسائلی در زمینه غفلت و بی توجهی به پدیده دین گریزی و مشکلات اقتصادی قرار دارد. در حالی که در دیدگاه معلمان و مدیران این درجه از اهمیت برای عوامل بیرونی به چشم نمی خورد و عوامل درونی بیشتر برجسته شده است. به عنوان مثال در علل اصلی دین گریزی از دیدگاه معلمان موضوعاتی چون "شک و تردید دانش آموزان در موضوعات و مسائل دینی، ایمان سطحی و قشری جوانان و دنباله روی از خواسته های نفسانی و لذت طلبی بدون توجه به حدود شرعی به عنوان علل اصلی درونی در دین گریزی شناخته شده است که از نظر جوانان در هیچ یک از عوامل دین گریزی مطرح نشده است. این امر نشان دهنده شکاف موجود بین دو دیدگاه بوده و جا دارد که در مورد آن بررسی بیشتری صورت گیرد.

بر اساس نتایج به دست آمده، پیشنهادات این پژوهش به شرح زیر می باشد.

- با توجه به نتایج تحقیق و علاقه مندی دانش آموزان به سایر دبیران، به مدیران محترم پیشنهاد می شود از پتانسیل کلیه دبیران و کارکنان در جهت دین پذیری مشتاقانه دانش آموزان کمک گیرند.
- از ایجاد فضای خشک و سختگیرانه در محیط مدرسه و اجبار دانش آموزان به شرکت در انجام فرایض دینی و یا مناسبت های دینی و فرهنگی اجتناب کنند.
- دانش آموزان را به عقل ورزی و دانایی محوری و انجام فعالیت های کاوشگرانه و علمی در حوزه دین ترغیب نمایند.
- از طرح مسائل غیر ضروری سیاسی و حزبی و گره زدن آن با تعالیم دینی خود داری نموده و با معرفی شایسته دین و دین پذیری مشتاقانه نسبت به طرح موضوعات لازم اقدام نمایند.
- موضوعات و گرفتاری های اقتصادی و شرایط خاص پیش آمده در کشور را با دیدی روشن و منطقی و ظرفیت پذیرش دیدگاه های دانش آموزان مطرح نمایند.

7. Ismaili Yazdi, Abbas (2011) Farhang Tarbiat, Qom, Dalil Mah Publishing
8. Haji Dehabadi, Mohammad Ali and Hosseinizadeh, Seyed Ali (2012) A Study of Youth Educational Issues in Narratives, Qom: Publisher of Hozeh and University Research Institute
9. Maleki, Hassan (2001) Religious Education Planning and Education, Abstracts of the Conference on the Pathology of Religious Education in Students, No. 12
10. Sajedi, Abolfazl (1398) The Age of Need for Religion, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications